



II Konferencja Naukowo-Techniczna „Błękitny San”

mgr Beata WYSOKIŃSKA
dr hab. inż. Jan KRUPA
WYŻSZA SZKOŁA INFORMATYKI I ZARZĄDZANIA
Z SIEDZIBĄ W RZESZOWIE

EDUKACJA EKOLOGICZNA W ROZWOJU WSPÓŁCZESNEJ TURYSTYKI

1. Wprowadzenie

Turystyka jest niezbędną częścią składową rynku światowego, zaś współczesny przemysł turystyczny zajmuje ważne miejsce w gospodarce większości krajów.

Rozwój współczesnej turystyki nierozdzielnie połączony jest z funkcjami, jakie ma spełniać. Nie może ograniczać się wyłącznie do sfery czysto organizacyjnej i dochodowej. Jej celem jest nie tylko zabezpieczenie przejazdu, noclegu, wyżywienia, ale powinna spełniać cele:

- społeczno-wychowawcze (dotyczące głównie młodzieży, gdzie na wyjazdach grupowych uczy się współżycia w grupie, uczy się współzawodnictwa i wartości obcowania w zespole),
- poznawcze (kreowanie poznawania uroków świata, obcowania z naturą, poznawanie ludzi, kultury i obrzędów, poznawanie obyczajów ludzi itp.)

Wiek XXI w dziedzinie turystyki wyłania nowe wyzwania i stwarza wiele problemów. Wiadomo, że turystyka jest dobrem dla przeciętnego człowieka, zapewnia mu wypoczynek pozwala oderwać się od szarości dnia powszedniego, ale intensyfikacja turystyki powoduje pewne zagrożenia. Zagrożeniami są zmiany w środowiskach intensywnie eksploatowanych turystycznie, zakłócenia równowagi w ekosystemach itp.¹

Rozpatrując zagadnienia związane z ekologią człowieka, edukacją środowiskową, świadomością ekologiczną społeczeństwa, nie sposób pominąć bardzo ważnego w ostatnich latach pojęcia, jakim jest rozwój zrównoważony (ekorozwój). Termin ekorozwój został wprowadzony w czasie I konferencji ONZ „Człowiek i środowisko” w Sztokholmie w 1972 r.

¹ W. Alejski. 2000. Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku, Wyd. Albis, Kraków.

Pojęcie to zostało ostatecznie sformułowane na sesji ONZ w 1975 r. Przyjęto wówczas, że społeczeństwo realizuje ideę ekorozwoju gdy:

- uznaje nadrzędność wymogów ekologicznych, których nie należy zakłócać przez wzrost cywilizacji oraz rozwój kulturalny i gospodarczy,
- jest zdolne do samosterowania swoim rozwojem w celu utrzymania homeostazy i symbiozy z przyrodą,
- respektuje oszczędną produkcję i konsumpcję oraz wykorzystywanie odpadów,
- dba o przyszłościowe konsekwencje podejmowanych działań.²

Uzupełnienie wytycznych dla rozwoju zrównoważonego wywodzi się z roku 1980 kiedy trzy najważniejsze organizacje zajmujące się ochroną przyrody (IUCN - Międzynarodowa Unia Ochrony Przyrody i Zasobów Naturalnych, UNEP - United Nations Environment Programme, WWF - Światowy Fundusz na Rzecz Przyrody) opracowały i opublikowały dokument określający strategię właściwego postępowania wobec zasobów przyrodniczych, przy jednoczesnym rozwoju gospodarczym.³ Według jednej z definicji „ekorozwój jest to rozwój zrównoważony i trwały polegający na trwałej jakości życia współczesnych i przyszłych pokoleń poprzez kształtowanie właściwych proporcji między trzema rodzajami kapitału: ekonomicznym, ludzkim, przyrodniczym”.

Innymi słowami „ochrona środowiska, wzrost ekonomiczny i rozwój człowieka są od siebie zależne i kształtują się wzajemnie” (Konferencja „Środowisko i Rozwój” Rio de Janeiro 1992).

Celem niniejszego opracowania jest przedstawienie wybranych zagrożeń dla środowiska przyrodniczego ze strony rozwijającego się przemysłu turystycznego w skali globalnej i regionalnej oraz pozytywnych aspektów jej rozwoju. Podstawą tych ostatnich powinny być założenia rozwoju zrównoważonego, które w przypadku turystyki podkreślają jej rolę w edukacji środowiskowej i kształceniu odpowiednich postaw w stosunku do przyrody.

2. Współczesna turystyka a środowisko przyrodnicze

Każda strata wywołana konfliktem na styku turystyka-środowisko naturalne, albo turystyka-mieszkańcy lokalni, godzi w możliwość swobodnego rozwoju tej branży i powoduje ograniczenie zadowolenia turystów. Oczekiwania klienta-turysty mogą dotyczyć

² S. Kozłowski. 2002. Ekorozwój: wyzwanie XXI wieku, Wydaw. Naukowe PWN Warszawa.

³ P. Dąbrowski. 2005. Synteza 200-letniego rozwoju idei ochrony przyrody, w: Aura 1/05, s. 12.

możliwości korzystania z usług lub spędzania czasu w sposób negatywnie oddziałujący na środowisko, czy lokalnych mieszkańców.

Organizator turystyki z jednej strony musi dbać o zaspokojenie w możliwie największym stopniu potrzeb, wymagań, oczekiwań, a nawet marzeń klienta (zgodnie z marketingową definicją jakości), z drugiej zaś strony musi dbać o wysoką jakość środowiska naturalnego, które stanowi dla turystyki podstawową wartość (oprócz walorów kulturowych, poziomu infrastruktury itp.).

Istotnym elementem otoczenia przedsiębiorstwa turystycznego staje się środowisko naturalne, stąd też każda firma powinna zabiegać o to, by wśród jej dostawców znalazły się tylko takie organizacje (np. zakłady hotelarskie, gastronomiczne i przewoźnicy), które będą w stanie zaprezentować swój program ochrony środowiska.

Funkcjonowanie organizacji turystycznej zgodnie z zasadami ekorozwoju zapewnia m.in.:

- poszerzenie kręgu klientów i zdobycie ich lojalności,
- dobre stosunki z lokalnymi społecznościami,
- zdobycie lub poprawa „zielonego wizerunku” na tle konkurencji,
- zgodność działań z obowiązującym ustawodawstwem dotyczącym ochrony środowiska,
- realizowanie zasady ciągłego doskonalenia zgodnie z ideą zrównoważonego rozwoju (ekorozwoju).

Najpoważniejszy (o znaczeniu ujemnym) wpływ turystyki na przyrodę i lokalne środowisko obserwuje się w tych regionach, gdzie ruch turystyczny jest silnie skoncentrowany na stosunkowo niewielkich obszarach, albo gdzie występują szczególnie wrażliwe i cenne ekosystemy przyrodnicze. Turystyka rozwijana w sposób nieplanowany i niekontrolowany, bezpowrotnie niszczy zasoby środowiska naturalnego takich regionów.

Najważniejszymi zagrożeniami związanymi z ruchem pieszym turystów na terenach chronionych są m.in.: wydeptywanie szaty roślinnej, zdzieranie górnej części profilu glebowego i uruchamianie procesów erozyjnych, pozostawianie odpadów i różnego rodzaju zanieczyszczeń.

Oprócz ujemnych skutków rozwoju turystyki na środowisko naturalne występują również pozytywne aspekty oddziaływania, do których można zaliczyć m.in.: poprawę lokalnej infrastruktury i usług (rozbudowa dróg i parkingów, poprawa kanalizacji, zaopatrzenia w wodę i energię elektryczną, rozwój opieki zdrowotnej, zagospodarowanie odpadów), ochronę i oczyszczanie plaż, motywowanie do objęcia ochroną zwierząt, które w

innym przypadku byłyby obiektem polowań i kłusownictwa, a ich siedliska uległyby zniszczeniu. Ponadto tworzenie funduszy przeznaczonych na ochronę przyrody, zakładanie i utrzymywanie rezerwatów, parków krajobrazowych i narodowych, podnoszenie poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa.

3. Jakość produktu turystycznego elementem konkurencyjności

Zagospodarowanie turystyczne to złożony problem, którego prawidłowe rozwiązywanie leży u podstawy wszelkich działań związanych z obsługą ruchu turystycznego. Wraz ze wzrastającym obciążeniem środowiska, istotnego znaczenia nabierają zagadnienia związane z uwarunkowaniami prawnymi, które jak wiadomo powinny stanowić podstawę każdej działalności gospodarczej.

Dynamiczny rozwój wszystkich form turystyki, a ostatnio szczególnie turystyki ekologicznej, powoduje konieczność zwrócenia wzmożonej uwagi na prawidłowe zarządzanie walorami środowiska i w takim zakresie, aby przyszłym pokoleniom pozostawić środowisko naturalne przekształcone w minimalnym stopniu.

W interesie całej branży turystycznej leży podnoszenie jakości świadczonych usług zgodnie z zasadami ekorozwoju oraz wzrost świadomości ekologicznej usługodawców, jak i klientów uczestniczących w świadczeniu usług. Racjonalnie rozwijana turystyka może być czynnikiem wzmacniającym działania nie tylko na rzecz ochrony środowiska przyrodniczego, ale dynamizującym rozwój ekonomiczny regionu i materialnego awansu miejscowej ludności.

Organizatorzy turystyki powinni przywiązywać większą uwagę do rozwijania alternatywnych form turystyki (np. ekoturystyki, turystyki wiejskiej, agroturystyki), które w najmniejszym stopniu zagrażają środowisku przyrodniczemu.⁴ Z kolei instytucje odpowiedzialne za rozwój gospodarczy (w tym turystyczny) regionów o atrakcyjnych walorach przyrodniczych i kulturowych, powinny upowszechniać wśród usługodawców międzynarodowe standardy ekologicznego działania oraz zachęcać do uzyskiwania certyfikatów jakości.⁵

⁴ W. Niemiec. 2002. Turystyka alternatywna w zgodzie ze środowiskiem. Wyd. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Nowy Sącz, s. 7-14.

⁵ I. Jędrzejczyk. 2000. Nowoczesny biznes turystyczny. Ekostrategia w zarządzaniu firmą. PWN, Warszawa.

Produkt turystyczny uwzględniający jakość środowiska staje się obecnie czynnikiem konkurencji na rynku turystycznym, natomiast opatrzenie jakiegokolwiek produktu symbolem, gwarancją jakości ekologicznej, wywołuje wzrost zaufania klientów, co nie jest bez znaczenia wobec specyficznych cech tego rodzaju produktu.

Współczesny produkt turystyczny, wykorzystujący walory środowiska naturalnego, musi podlegać profesjonalnemu zarządzaniu na każdym etapie realizacji przedsięwzięcia. Taki produkt nosi miano „ekologicznie czystego produktu turystycznego” i powinien spełniać następujące założenia:

- jego wytwarzanie jest zlokalizowane w nieskażonym środowisku,
- w ograniczonym stopniu wykorzystuje składniki środowiska przyrodniczego,
- bazuje na lokalnych zasobach naturalnych, materialnych i ludzkich,
- charakteryzuje się czystą technologią wytwarzania,
- służy zdrowiu i jest przyjazny środowisku.⁶

Jak pokazują minione lata w państwach lepiej rozwiniętych gospodarczo, w porównaniu z Polską, zbyt liberalizm w zarządzaniu i ochronie środowiska, prowadzi do degradacji, a nawet dewastacji obszarów, w których zezwolono na szybki rozwój turystyki.

Zagrożenia środowiska są na każdym poziomie najlepiej likwidowane przy udziale wszystkich zainteresowanych podmiotów turystycznych. Należy zapewnić odpowiedni dostęp do informacji dotyczącej jakości środowiska oraz najnowszych technologii proekologicznych możliwych do zastosowania w branży turystycznej.

Należy podkreślić, że stan środowiska zależy bezpośrednio od poziomu świadomości ekologicznej społeczeństwa, która to świadomość z kolei uwarunkowana jest ilością i jakością informacji, docierającej w procesie edukacji. Uwarunkowania prawne w Polsce w wielu dziedzinach, w tym i w zagadnieniach ochrony środowiska, są obecnie uporządkowywane, aktualizowane i dostosowywane do wymogów panujących w Unii Europejskiej.

4. Znaczenie i formy edukacji ekologiczno-środowiskowej

Jednym z elementów rozwoju zrównoważonego jest w myśl prawodawstwa polskiego i zaleceń Unii Europejskiej właściwa edukacja środowiskowa (ekologiczna) i podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa. Edukacja ekologiczna to formowanie wiedzy oraz rozwijanie wrażliwości i chęci działania na rzecz ochrony środowiska naturalnego.⁷ Można

⁶ I. Jędrzejczyk. 1995. Ekologiczne uwarunkowania i funkcje turystyki. Wyd. „Śląsk”, Katowice.

⁷ I. Wolny. 2002. Biuletyn Eko-Edukacyjny. Dodatek do Przyrody Polskiej, nr 11.

stwierdzić, że właściwa edukacja ekologiczna jest jednym z warunków wprowadzania do społeczeństwa idei zrównoważonego rozwoju i propagowania zachowań proekologicznych.

Jest ona zatem, w obliczu rosnących zagrożeń ekologicznych środowiska, nośnikiem szansy na zmiany w myśleniu i postępowaniu człowieka. Do najczęściej wymienianych celów edukacji ekologicznej należą:

- prezentowanie sposobów ochrony wszystkich komponentów środowiska,
- kształcenie umiejętności obserwacji ekosystemów, zjawisk, obiektów,
- przewidywanie i ocena następstw zjawisk przyrodniczych i czynów człowieka,
- kształtowanie emocjonalnego stosunku do zjawisk i obiektów w środowisku,
- formowanie pozytywnych postaw wobec zjawisk, obiektów przyrodniczych i środowiska naturalnego jako całości.⁸

Według planowanych strategii⁹ edukacja ekologiczna powinna być wprowadzana i wykorzystywana w kształceniu przedszkolnym, podstawowym, ponadpodstawowym i wyższym. Takie podejście jest zgodne z założeniami rozwoju zrównoważonego i dzięki szerokiemu oddziaływaniu, podnosi poziom świadomości ekologicznej społeczeństwa (rys.1).

Przekazywanie wiedzy środowiskowej i propagowanie postaw proekologicznych nie musi dotyczyć tylko uczących się, powinno być uzupełniane również po zakończeniu nauki i wśród osób, które nie były wcześniej objęte edukacją środowiskową. Służyć temu mogą różne akcje proekologiczne skierowane do całego społeczeństwa, konkursy ekologiczne, promocje, wystawy, pikniki i akcje „Sprzątania Ziemi” organizowane przez instytucje państwowe i organizacje społeczne (np.: pozarządowe organizacje ekologiczne).



Rys. 1. Etapy oddziaływania edukacji ekologicznej na społeczeństwo
Źródło: opracowanie własne

⁸ Ibidem

⁹ Przez edukację do zrównoważonego rozwoju, Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej, Ministerstwo Środowiska. 2001. Warszawa.

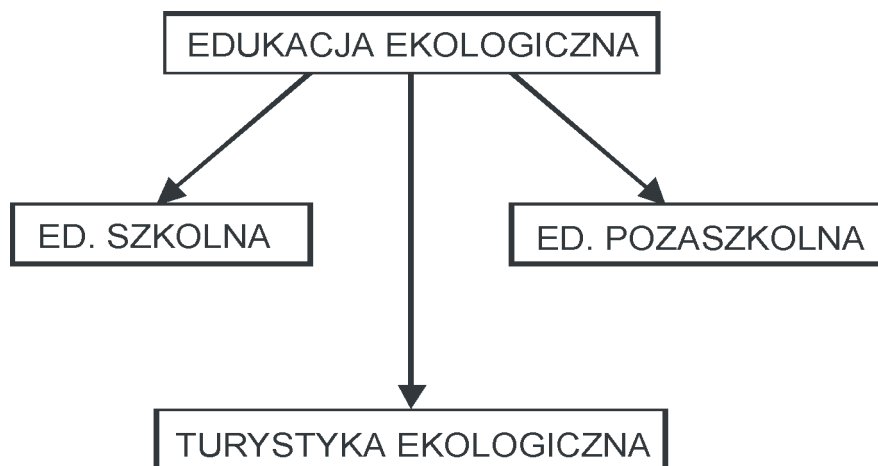
Dodatkowo do udzielania obywatelom informacji na temat stanu środowiska są zobligowane ustawowo instytucje państwowe.

Z drugiej strony uzupełnieniem wiedzy ekologicznej i sposobem na podniesienie świadomości ekologicznej powinna być turystyka. Turystyka i wypoczynek organizowane i pilotowane w proekologiczny sposób mogą decydować o stosunku turystów do środowiska przyrodniczego i kulturowego. Wymaga to zaangażowania osób z odpowiednim wykształceniem lub odpowiednio przeszkolonych do roli animatorów turystyki np. na obszarach chronionych. Konieczne jest zatem kształcenie kadr i objęcie edukacją ekologiczną studentów kierunków turystycznych, pilotów i przewodników, instruktorów, strażników i opiekunów przyrody. Elementy edukacji ekologicznej przedstawiono na rys.2.

Do metod realizacji edukacji ekologicznej zalecanych w literaturze przedmiotu należą między innymi obserwacja i pomiar, które mogą być przeprowadzane pośrednio (w szkole) lub bezpośrednio – w terenie, na wolnym powietrzu. Zajęcia przeprowadzane w „terenie”, przez nauczyciela czy animatora są jedną z lepszych form edukacji środowiskowej, ponieważ pozwalają uczniom kompleksowo poznać środowisko przyrodnicze.

Doskonałym miejscem, służącym powyższym celom są ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne, które przybliżają najciekawsze elementy przyrody i uczą jak je chronić. Ścieżki są zatem częstym uzupełnieniem programów nauczania biologii, ekologii, ochrony środowiska, geografii. Ścieżki w zależności od prezentowanej tematyki noszą nazwy: przyrodniczych, ekologicznych, edukacyjnych, poznawczych, krajobrazowych, dydaktycznych, dydaktyczno – przyrodniczych. Wśród typowych ścieżek przyrodniczych wyróżniamy: ścieżki leśne, botaniczne, dendrologiczne, faunistyczne, geologiczne, geograficzne i krajoznawcze.¹⁰ Osobną kategorię stanowią ścieżki historyczno- kulturowe, jednak często zdarza się, że ścieżki te uwzględniają również walory przyrodnicze i nazywane są historyczno-przyrodniczymi.

¹⁰ Wytyczne do opracowania ścieżki przyrodniczej, Zarząd Karpackich Parków Krajobrazowych w Krośnie. 1999. Krosno.



Rys. 2. Filary edukacji ekologicznej.
Źródło: opracowanie własne

Ścieżki są najczęściej wyposażone w tablice informacyjne, które umieszczone na najciekawszych przystankach obrazują w sposób graficzny lub opisowy najciekawsze i najważniejsze obiekty lub zjawiska. Mogą służyć nie tylko prowadzeniu lekcji i wyprawom naukowym, ale także spacerom indywidualnym i wycieczkom turystycznym.

W literaturze naukowej najczęściej wymieniane są następujące cele tworzenia ścieżek przyrodniczych:

1. Ścieżki przyrodnicze są jedną z form edukacji środowiskowej w kształceniu podstawowym, średnim i wyższym.
2. Miejsce florystycznych i zoologicznych obserwacji i badań naukowych.
3. Miejsce badań środowiskowych.
4. Zachowanie homeostazy danego terenu.
5. Propagowanie idei zrównoważonego rozwoju.
6. Propagowanie turystyki zrównoważonej.
7. Miejsce wypoczynku i rekreacji.
8. Stworzenie ogółowi społeczeństwa możliwość świadomego kontaktu z przyrodą.
9. Zwrócenie uwagi społeczeństwa na problematykę ochrony przyrody i środowiska.
10. Podnoszenie świadomości ekologicznej społeczeństwa.
11. Rozwijanie doznań estetycznych.
12. Zaangażowanie dzieci, młodzieży i dorosłych w sprawy ochrony środowiska i przyrody.

5. Ścieżki przyrodniczo-edukacyjne elementem rozwoju ekoturystyki

Rozwój turystyki zwanej masową, ze względu na nasilony ruch turystyczny, niesie ze sobą poważne zagrożenia dla wartości przyrodniczych i krajobrazowych poprzez rozwój

infrastruktury, nadmierną ilość turystów, niewłaściwe zachowania, znikomą świadomość ekologiczną. W efekcie turystyka masowa aczkolwiek uzasadniona względami ekonomicznymi i organizacyjnymi może prowadzić do zanieczyszczenia wszystkich komponentów środowiska, powodować spadek bioróżnorodności i ubożenie krajobrazu. Zgodnie z założeniami ekorozwoju, turystyka jako jeden z czynników rozwoju społeczno - gospodarczego i kulturowego powinna być realizowana w zgodzie z przyrodą i poszanowaniem środowiska. Współczesna turystyka nie może dopuścić do zniszczenia środowiska, ponieważ w wielu przypadkach właśnie dzięki niemu może funkcjonować.¹¹

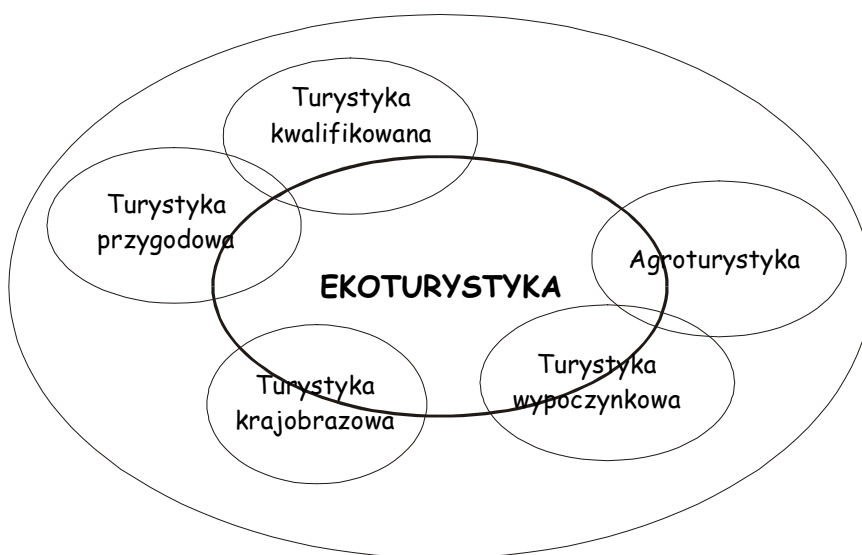
Dlatego też coraz częściej w strategiach turystycznych pojawiają się postulaty rozwoju zrównoważonego oraz alternatywne poszukiwania wypoczynku na terenach wolnych od zagrożeń ekologicznych, zaś tego rodzaju produkty turystyczne zyskują wysokie uznanie (markę) na rynku i odnotowuje się na nie zwiększony popyt.

Szukając alternatyw dla turystyki masowej proponuje się nowe, proekologiczne formy noszące w polskiej literaturze miano ekoturystyki lub turystyki ekologicznej.¹² Różne formy turystyki pokrewne ekoturystyce przedstawiono na rys. 3.

Ekoturystyka jako forma turystyki uprawianej w małych grupach do miejsc przyrodniczego i kulturowego zainteresowania, podkreśla dbałość o środowisko. Jest to turystyka przyjazna środowisku, zorientowana ekologicznie i przynosić może często inne niż ekonomiczne, nierzadko niewymierne efekty - zarówno dla turysty, jak i dla środowiska przyrodniczego. Będą to: wzrost świadomości ekologicznej, efekty edukacyjne, zachęcenie do działań proekologicznych, poprawa stanu środowiska itp.

¹¹ Z. Wilczek. 2004. Ekologia w turystyce, Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza w Lublinie, Warszawa – Lublin, s. 281.

¹² I. Jędrzejczyk. 1995. Ekologiczne uwarunkowania...op. cit.



Rys. 3 Formy turystyki zrównoważonej.

Źródło: opracowanie własne na podstawie D. Zaręba. 2000. Ekoturystyka – wyzwania i nadzieje. PWN Warszawa

Należy dodać, że turystyka „łagodna”, zbliżona w założeniach do ekoturystyki, pozwala turyście na lepszy relaks, poprawę zdrowia fizycznego i psychicznego, aktywniejsze przeżywanie oraz autentyczne zainteresowanie zwiedzonym miejscem, jego kulturą i środowiskiem – a więc to czego często brakuje turystyce masowej: pośpiesznej, sterowanej z zewnątrz¹³ i wywołującej nadmierną koncentrację ruchu turystycznego. Wśród wielu miejsc, mogących stanowić cel dla turysty zainteresowanego uprawianiem ekoturystyki, nadrzędną rolę pełnią poszczególne formy ochrony przyrody, których jest w Polsce dziesięć.¹⁴ Są to: parki narodowe, rezerваты przyrody, parki krajobrazowe, obszary chronionego krajobrazu, obszary chronione „Natura 2000”, pomniki przyrody, stanowiska dokumentacyjne, użytki ekologiczne, zespoły przyrodniczo-krajobrazowe, ochrona gatunkowa roślin, zwierząt i grzybów.

Szczególnym zadaniem odpowiednich jednostek zajmujących się ochroną dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego jest sprośanie zapotrzebowaniu społecznemu związanemu z uprawianiem i rozwojem turystyki na obszarach chronionych.¹⁵ Taka forma turystyki, jeśli jest w podstawowych założeniach zgodna z definicjami ekorozwoju i ekoturystyki często nosi miano turystyki przyrodniczej lub „zielonej”.

¹³ I. Jędrzejczyk. 1995. Ekologiczne uwarunkowania..., op. cit., s. 80.

¹⁴ Ustawa z dnia 16 kwietnia o ochronie przyrody.

¹⁵ W. Rybak. 2001. Turystyka i ochrona przyrody na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Sanu, w: Biuletyn ZOP LOP w Rzeszowie, Liga Ochrony Przyrody, Rzeszów, s. 28.

Najbardziej cenne przyrodniczo i zarazem atrakcyjne dla turystów są parki narodowe (obecnie w Polsce – 23), jednak zwiększający się na ich terenach ruch turystyczny może okazać się zagrożeniem dla wielu gatunków fauny i flory, poprzez nieuchronne ingerencje w naturalne siedliska. Celowe wydaje się kierowanie ruchu na obszary parków krajobrazowych, które w porównaniu z parkami narodowymi odwiedzane są przez niewielki procent turystów.

6. Inwentaryzacja ścieżek przyrodniczych na Podkarpaciu

Głównym zagrożeniem dla środowiska przyrodniczego na Podkarpaciu jest stale zwiększający się ruch turystyczny, zwłaszcza na terenach 2 parków narodowych województwa i obszarów chronionych. Stopień degradacji środowiska przez turystykę w poszczególnych rejonach Podkarpacia nie jest jednakowy. Zależy on przede wszystkim od natężenia ruchu turystycznego, jego rodzaju i rozkładu czasowego, a także od odporności środowiska przyrodniczego. Inny jest wpływ turystyki narciarskiej, pieszej, a innej turystyki konnej. Inne jest oddziaływanie bezpośrednie turystów, a inne urzędzeń, czy obiektów związanych z turystyką.

W Polsce ilość ścieżek przyrodniczych w sposób zauważalny zwiększyła się w ostatnich latach, ponadto są one coraz lepiej i efektywniej promowane oraz służą coraz większej liczbie nauczycieli, uczniów, studentów, przewodników, turystów i społeczności lokalnej.

Również na Podkarpaciu można zauważyć wzrost liczby ścieżek przyrodniczych i coraz lepszą ich promocję skierowaną do społeczeństwa. Funkcjonują, są urządzane i planowane na terenie 2 parków narodowych: Magurskiego i Bieszczadzkiego, 10 karpackich parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody oraz w innych cennych przyrodniczo miejscach gdzie warto budować więź emocjonalną człowieka z przyrodą.¹⁶

Inwentaryzacja ścieżek przyrodniczych na Podkarpaciu została zaprezentowana w formie tabeli uproszczonej na potrzeby niniejszego artykułu (tabela 1). Dane opracowano w kwietniu 2005 roku na podstawie materiałów promocyjnych oraz informacji zamieszczonej w Internecie przez 26 nadleśnictw województwa, parki narodowe i krajobrazowe.

¹⁶ Biuletyn Eko-Edukacyjny. 2003. Ścieżki przyrodniczo-dydaktyczne i ich rola w edukacji ekologicznej. Nr 1.

Tabela 1. Ścieżki przyrodnicze na Podkarpaciu.

Miejsce lokalizacji ścieżek przyrodniczych	Ilość ścieżek przyrodniczych
Bieszczadzki Park Narodowy	11
Magurski Park Narodowy	1
Nadleśnictwa (26)	54
Razem	66

Zródło: opracowanie własne

Inwentaryzacja ścieżek przyrodniczych Podkarpacia wykazała, że na terenie województwa znajduje się 66 ścieżek przyrodniczych, a wiele jest planowanych. Szczególnie dużo ścieżek przyrodniczo-dydaktycznych powstało w latach 1992–2002 w dolinie Sanu i jego dorzecza. Przykładem niech będzie jedna z nich, urządzona na stoku „Góry Sobień” w Monastercu (nadleśnictwo Lesko). Prowadzi ona na szczyt góry przez rezerwat leśny wytyczony w pobliżu zakola Sanu. Rozciąga się stąd wspaniały punkt widokowy na dolinę Sanu Pomędzy Leskiem a Zagórzem.¹⁷

7. Zakończenie

W XXI wieku, w dobie globalnych i lokalnych problemów środowiskowych, katastrof ekologicznych, zmniejszania się bioróżnorodności na Ziemi zrównoważony rozwój wydaje się koniecznością. Prawdopodobnie ta dotyczy również tej ważnej gałęzi gospodarki jaką jest turystyka, stąd pojawienie się nowych alternatywnych jej form np. ekoturystyki. Ekoturystyka i ekologicznie czysty produkt turystyczny są nie tylko modne i poszukiwane przez klientów odwracających się od turystyki masowej; ich podstawową rolą jest stanowienie o prawidłowym rozwoju turystyki w myśl zasad zrównoważonego rozwoju.

Dobrze zaplanowana i przeprowadzona organizacja turystyki wspomaga proces edukacji szkolnej i pozaszkolnej w przekazywaniu treści edukacyjnych i uczeniu zachowań proekologicznych. W konsekwencji podnosi zatem świadomość ekologiczną ludzi. Ponadto pomaga kierować ruch turystyczny na szlaki turystyczne i ścieżki przyrodnicze, co jest bezwzględnie koniecznością na terenie parków narodowych i rezerwatów.

Szlaki turystyczne, na których wytyczone są ścieżki przyrodnicze stanowią doskonałe miejsce do uprawiania ekoturystyki. Wycieczki takimi ścieżkami są niewątpliwie atrakcyjną formą turystyki i jak wspomniano prowadzą do podnoszenia świadomości ekologicznej i

¹⁷ Biuletyn Eko-Edukacyjny. 2003. Ścieżki przyrodniczo – dydaktyczne...op. cit.

propagowaniu zasad zrównoważonego rozwoju. Jak piszą autorzy przewodnika książkowego do ścieżki przyrodniczej im. Szafera w Rzeszowie: „popularyzacja ścieżek przyrodniczych w społeczeństwie może istotnie wpłynąć na zrozumienie zależności, jakie występują pomiędzy poszczególnymi komponentami środowiska przyrodniczego oraz uświadomienie sobie jego potrzeb i zagrożeń, jakie dla różnorodności biologicznej stwarza działalność człowieka”.¹⁸

Literatura:

1. Alejziak W. Turystyka w obliczu wyzwań XXI wieku, Wyd. Albis, Kraków 2000.
2. Biuletyn Eko-edukacyjny. Ścieżki przyrodniczo – dydaktyczne i ich rola w edukacji ekologicznej. 2003, nr 1.
3. Dąbrowski P. Synteza 200-letniego rozwoju idei ochrony przyrody, w: Aura 1/05.
4. Jędrzejczyk I. Ekologiczne uwarunkowania i funkcje turystyki, Śląsk, Katowice 1995.
5. Jędrzejczyk I. Zarządzanie środowiskiem w przedsiębiorstwach turystycznych, [w:] Sterowanie ekorozwojem. Regionalne i gospodarcze aspekty ekorozwoju. Wyd. Ekonomia i Środowisko, t. III, Białystok 1998.
6. Jędrzejczyk I. Nowoczesny biznes turystyczny. Ekostrategia w zarządzaniu firmą. PWN, Warszawa 2000.
7. Kozłowski S. Ekorozwój: wyzwanie XXI wieku, Wydaw. Naukowe PWN Warszawa, 2002.
8. Niemiec W. Turystyka alternatywna w zgodzie ze środowiskiem. Wyd. Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa, Nowy Sącz 2002.
9. Przez edukację do zrównoważonego rozwoju, Narodowa Strategia Edukacji Ekologicznej, Ministerstwo Środowiska, Warszawa 2001.
10. Rybak W. Turystyka i ochrona przyrody na terenie Parku Krajobrazowego Doliny Sanu, w: Biuletyn ZOP LOP w Rzeszowie, Liga Ochrony Przyrody, Rzeszów, 2001
11. Ustawa z dnia 16 kwietnia o ochronie przyrody (Dz. U.04.92.880 z dnia 30 kwietnia 2004 r.)
12. Wilczek Z. Ekologia w turystyce, Wyższa Szkoła Społeczno-Przyrodnicza w Lublinie, Warszawa – Lublin 2004.
13. Wolny I. Edukacja ekologiczna – pojęcie, cele i sposoby realizacji w klasach I – III. Biuletyn Eko-edukacyjny. Dodatek do Przyrody Polskiej. 2002, nr 11.

¹⁸ Z. Wnuk, M. Ziaja, W. Ziaja, Z. Czerniakowski. 1998. Ścieżka przyrodnicza im. Prof. Dra Władysława Szafera w Rzeszowie, Rzeszów, s. 4.

14. Wnuk Z., Ziaja M., Ziaja W., Czerniakowski Z. Ścieżka przyrodnicza im. Prof. Władysława Szafera w Rzeszowie, Rzeszów, 1998.
15. Wytyczne do opracowania ścieżki przyrodniczej. Zarząd Karpackich Parków Krajobrazowych w Krośnie, Krosno, 1999.